

Шворак О.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРАКТУ НА РІЗНИЦЮ ЦІН В ЄС ТА УКРАЇНІ

У статті досліджено еволюцію законодавства ЄС щодо підтримки відновлювальної енергетики через призму прийняття Директиви 2009/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел, Директиви (ЄС) 2018/2001 про стимулювання використання енергії з відновлюваних джерел, а також наступних змін у Директиві (ЄС) 2023/2413. Проаналізовано поставлені ЄС цілі щодо розвитку відновлювальних джерел енергії та скорочення викидів у Європейському зеленому курсі, плані REPowerEU та Fit for 55.

Встановлено, що Директива 2009/28/ЄС залишала на власний розсуд країн членів вибір того, яка регуляторна чи допоміжна політика використовується для досягнення мети ВДЕ на національному рівні. В подальшому в Директиві (ЄС) 2018/2001 вже встановлюються вимоги щодо схеми підтримки електроенергії з ВДЕ, в тому числі щодо того, щоб підтримка електроенергії з ВДЕ надавалася у відкритий, прозорий, конкурентний, недискримінаційний і результативний за витратами спосіб.

Встановлено, що субсидії та інші економічні та правові стимули відіграватимуть важливу роль у прискоренні розгортання чистої енергії та енергоефективних рішень та скороченні використання викопного палива. А також що в рамках цього процесу відбувається чіткий перехід у сфері підтримки ВДЕ від традиційних інструментів, таких як зелені тарифи, до нових форм, значну вагу серед яких набуває та продовжить набувати контракт на різницю цін. Проаналізовано досвід країн-членів ЄС з впровадження цього інструменту.

Визначено, що Закон України «Про ринок електричної енергії» з 2022 року передбачає аналог контракту на різницю цін, а саме «договір про надання послуги із забезпечення стабільності ціни на електричну енергію, вироблену з альтернативних джерел енергії». При цьому зроблено висновок, що в українському законодавстві, цей інструмент ще не набув тих форм, які необхідні для забезпечення реалізації цілей розвитку відновлювальних джерел енергії та зменшення викидів вуглекислого газу.

Ключові слова: енергетика, право ЄС, відновлювальна енергетика, контракт на різницю цін, Європейський зелений курс, REPowerEU, Fit for 55.

Постановка проблеми. Плавний перехід схем підтримки відновлювальних джерел енергії ЄС та інших країн від зелених тарифів до інших інструментів, серед яких важливу роль грає контракт на різницю цін, вимагає більшої уваги, в тому числі в контексті розвитку української відновлювальної енергетики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у сфері відновлювальної енергетики, в тому числі в юридичному аспекті проводяться такими вченими як С. Д. Білоцький, І. І. Дороніна, Г. Г. Гелетуха, Т. А. Железна, В. Омельченко, С. А. Свірко, А. П. Вершинін, та ін. Однак відсутні дослідження, які б детальніше розкривали тему контрактів на різницю цін. Серед зарубіжних дослідників цій темі приділяли увагу Agnieszka Ason, Julio Dal Poz та ін.

Постановка завдання. Метою статті є порівняння правового регулювання контракту на різницю цін в Європейському Союзі та Україні.

Виклад основного матеріалу. З ухваленням у 2009 році Директиви 2009/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел [1], вперше з'явилися обов'язкові цілі щодо відновлюваної енергії для всіх держав-членів ЄС. За цим документом загальна ціль Європейського Союзу (ЄС) – 20% частки енергії з відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у кінцевому споживанні енергії у 2020 році.

Спираючись на ціль у 20% на 2020 рік, Директива (ЄС) 2018/2001 про стимулювання використання енергії з відновлюваних джерел [2] встановила нову обов'язкову ціль щодо відновлюваної

енергії для ЄС на 2030 рік у розмірі щонайменше 32% із застереженням про можливий перегляд у бік збільшення до 2023 року.

У листопаді 2019 року парламент оголосив надзвичайну кліматичну ситуацію, попросивши Європейську комісію адаптувати всі свої пропозиції відповідно до цільового показника 1,5 °C для обмеження глобального потепління та забезпечити значне скорочення викидів парникових газів.

У відповідь Комісія оприлюднила Європейський зелений курс [3], дорожню карту для того, щоб Європа стала кліматично нейтральним континентом до 2050 року.

Європарламент ухвалив «Європейський закон про клімат» 2021 року, який робить юридично обов'язковою ціль щодо скорочення викидів на 55% до 2030 року (порівняно з 1990 роком) та кліматичної нейтральності до 2050 року [4].

14 липня 2021 року Комісія представила нові кліматичні цілі Європи до 2030 року, включаючи пропозицію щодо внесення змін до Директиви про відновлювані джерела енергії. До 2030 року вона прагнула збільшити цільовий показник у 32% до щонайменше 40% ВДЕ в загальному енергетичному балансі ЄС. [5]

18 травня 2022 року Комісія опублікувала план REPowerEU [6], який встановлює ряд заходів для швидкого зменшення залежності ЄС від російського викопного палива задовго до 2030 року шляхом прискорення переходу на чисту енергію. План REPowerEU базується на трьох стовпах: енергозбереження, виробництво чистої енергії та диверсифікація енергопостачання ЄС. У рамках розширення використання ВДЕ в електроенергетиці, промисловості, будівлях і транспорті Комісія запропонувала збільшити ціль у директиві до 45% до 2030 року.

Переглянута Директива щодо відновлюваних джерел енергії ЄС/2023/2413 [7] підвищує обов'язкову ціль ЄС щодо використання ВДЕ до 2030 року мінімум до 42,5%, порівняно з попередньою цільовою величиною в 32%, з прагненням досягти 45%. Це означає майже подвоєння існуючої частки відновлюваної енергії в ЄС. Директива набула чинності в усіх країнах ЄС 20 листопада 2023 року.

Щоб ЄС міг досягти мети до 2030 року, у 2023 році ЄС програму, відому як Fit for 55 [8], яка включає 13 взаємопов'язаних переглянутих законів і шість законів про клімат і енергетику.

Враховуючи зростання амбіцій в рамках Європейського зеленого курсу та плану REPowerEU, національні схеми підтримки залишаються важ-

ливим інструментом для стимулювання подальших інвестицій у сектор. Ці заходи державного втручання мають бути ретельно розроблені, щоб не спотворювати функціонування енергетичного ринку та не призводити до підвищення вартості енергії для європейських домогосподарств і підприємств.

Директива 2009/28/ЄС вимагала подання кожною державою-членом Національних планів дій щодо відновлюваної енергетики. Дії та схеми підтримки, які планувала впровадити кожна держава-член, мали узгоджуватися з низкою правил щодо адміністрування, сертифікації, доступу до мережі тощо. Однак те, яка регуляторна чи допоміжна політика використовується для досягнення мети ВДЕ на національному рівні, було залишено на власний розсуд країн членів.

Відповідно до ст. 3 Директиви (ЄС) 2018/2001 схеми підтримки електроенергії з ВДЕ повинні бути розроблені таким чином, щоб максимізувати інтеграцію електроенергії з ВДЕ на ринок електроенергії, забезпечити реагування виробників відновлюваної енергії на цінові сигнали ринку та максимізувати їхні ринкові доходи.

З цією метою у рамках схем прямої цінової підтримки підтримка повинна надаватися у формі ринкової премії, в тому числі, змінної або фіксованої. Держави-члени повинні забезпечити, щоб підтримка електроенергії з ВДЕ надавалася у відкритий, прозорий, конкурентний, недискримінаційний і результативний за витратами спосіб.

Таким чином, Директива (ЄС) 2018/2001 не встановлює обов'язкових форм підтримки. Але свідчить про відхід від практики зелених тарифів та концентрації на конкурентних процедурах. Винятки існують для невеликих установок і демонстраційних проєктів, а також для периферійних регіонів і невеликих островів.

Субсидії та інші економічні та правові стимули відіграватимуть важливу роль у: (i) прискорення розгортання чистої енергії та енергоефективних рішень; та (ii) скорочення використання викопного палива.

Існують різні типи механізмів підтримки відновлюваної енергії. Класично найбільш використовуваною схемою були зелені тарифи. Вони поступово стали звичним способом для підтримки зростання установок відновлюваної енергії в багатьох країнах. Зелений тариф гарантує фіксовану ставку на електроенергію, вироблену з відновлюваних джерел (вищу ринкової) протягом певного часу.

Недоліки зелених тарифів починають проявлятися по мірі розвитку технології і скорочення витрат на виробництво енергії. Це означає, що уряди можуть сплачувати занадто високі тарифи, і надання розробникам несподіваного прибутку, який спотворює ринок. Іншим обмеженням зеленого тарифу є те, що урядам важко прогнозувати та обмежувати кількість проектів, які можуть відповідати вимогам, і загальна виробнича потужність, яка буде розроблена. При збільшенні частки ВДЕ витрати пропорційно зростають. Країни, які намагалися виправити цю ситуацію ретроспективно (наприклад, Іспанія), створили численні судові спори, що ілюструють ризики регуляторних змін щодо державної підтримки.

Останнім часом популярності набуває такий інструмент підтримки як «контракти на різницю» (“contract for difference” або CfD). CfD застосовуються як на фінансових, так і на енергетичних ринках. Вони є гарним інструментом управління ризиками у впровадженні проектів з відновлювальної енергетики, а також слугують для забезпечення підтримки нових технологій і заохочення бажаної поведінки, наприклад інвестицій приватних акторів у розвиток ВДЕ.

Немає єдиного визначення CfD, і іноді проводяться відмінності між різними формами. У даному випадку варто звернути увагу на двосторонній CfD. Європейська комісія пояснила цю концепцію наступним чином: *«Двосторонній договір на різницю – це договір, укладений між виробником електроенергії і публічною організацією, як правило, держава, яка встановлює індикативну ціну, як правило на відповідному тендері. Виробник продає електроенергію на ринку, але потім розраховується з різниця між ринковою ціною та індикативною ціною. Таким чином, це дозволяє виробнику отримувати стабільний дохід за вироблену ним електроенергію, при цьому часом це забезпечує обмеження доходу для генеруючих компаній, коли ринкові ціни високі. У двосторонніх CfD, якщо ринкова ціна нижча індикативну ціну, виробник отримує різницю; якщо ринкова ціна вища за індикативну ціну, виробник сплачує різницю.»*

Визначальною особливістю CfD є різниця між ринковою ціною та індикативною ціною наперед погодженою з контрагентом.

CfD дозволяють створювати нові проекти з відновлюваної генерації, щоб уникнути нестабільності оптових ринків електроенергії і досягти стабільного довгострокового профілю доходу протягом терміну дії контракту. Стабільний і перед-

бачуваний довгостроковий профіль доходу може бути бажаним з кількох причин. У випадку відновлюваної енергетики цей стабільний профіль доходу полегшує виконання цих проектів за допомогою структури проектного фінансування, тобто фінансування за допомогою кредитних коштів, залучених спеціально під проект.

Виділяють такі переваги CfD перед іншими механізмами підтримки:

- 1) краще використання бюджетних коштів,
- 2) менша операційна складність, і
- 3) покращена справедливість для споживача.

Ефективніше використання бюджетних коштів відбувається завдяки тому, що державні бюджети, що виділяються на CfD, можна краще спрямувати для стимулювання бажаного розвитку чистих технологій без ризику перевитрати бюджету (як траплялося у випадку зелених тарифів). І забезпечивши стабільний дохід для проектів, CfD дозволяють приватним фінансам відігравати більшу роль у необхідних інвестиціях в нові технології. Велика частина успіху контрактів на різницю (у Великій Британії та інших країнах – завдяки тому, що стабільний профіль доходу в поєднанні з падінням вартості технологій і збільшенням будівельних знань, знизило сприйняття ризику і, отже, створило більшу конкуренцію за інвестиції в нові проекти, зменшуючи премію за ризик, яку вимагають кредитори. Двома ключовими міркуваннями щодо впровадження CfD є те, як буде фінансуватися схема та як буде керуватися контрактна система.

Фінансування схеми CfD може бути відбуватися або через загальне оподаткування або покладатися лише на споживачів електроенергії через тарифи. Друге міркування щодо впровадження та введення в дію схеми підтримки CfD це вибір, який політики мають зробити між наявністю певної, як правило, публічної організації, що буде оплачувати програму підтримки, коли ціни низькі, або отримувати платежі від виробників, коли ціни високі, або Наразі ринкові інструменти для захисту споживачів від цього підвищення цін і виробників від загальної волатильності обмежені, оскільки форвардним ринкам бракує доступності та ліквідності. [9]

У відповідь на потребу збільшення частки ВДЕ при збереженні вартості електроенергії на прийнятному рівні для споживачів, Європейська комісія (ЕК) працює над швидким реформуванням європейського ринку електроенергії, що призвело до підписання тимчасової угоди між ЕК, Європейським парламентом та Радою від 14

грудня 2023 року [10]. Угода передбачає, що підтримка технологій ВДЕ (та ядерної енергетики) має здійснюватися у формі двосторонніх контрактів на різницю цін (CfD) або еквівалентних схем (з тим самим ефектом, що й CfD) для нових інвестицій та для відновлення потужності, розширення потужності або продовження терміну служби існуючих установок. Доходи від CfD мають бути перерозподілені між кінцевими споживачами або можуть бути використані для «фінансування витрат на схеми прямої підтримки цін або інвестицій для зменшення витрат на електроенергію для кінцевих споживачів». Щоб забезпечити юридичну визначеність для поточних проєктів, CfD мають бути впроваджені лише після перехідного періоду тривалістю три роки після набуття чинності регулюванням (тобто з 2027 року), а для офшорних гібридних активів, підключених до двох або більше зон торгів. Угода між ЄК, Європейським парламентом та Радою ЄС була досягнута після жвавої дискусії про майбутню роль CfD на європейських ринках електроенергії, яка була ініційована пропозицією ЄК у березні 2023 року визначити CfD як бажаний тип підтримки технологій ВДЕ. Наразі уряди сприяють інвестиціям у ВДЕ за допомогою різноманітних механізмів, але останнім часом CfD стали одним із важливих інструментів для великих проєктів відновлюваної енергетики.

Враховуючи обов'язкові положення реформи ринку електроенергії та численний позитивний досвід використання CfD у різних європейських країнах, очікується, що багато держав-членів розпочнуть впроваджувати CfD для підтримки ВДЕ. Наразі двосторонні CfD були використані на більш ніж 200 аукціонах у десяти європейських країнах, а саме: Данії, Франції, Греції, Угорщині, Ірландії, Італії, Польщі, Португалії, Іспанії та Великій Британії. Наразі CfD є переважно європейським явищем, оскільки для них потрібні ліквідні ринки електроенергії. Але також деякі схеми в США мають схожі характеристики. Використання CfD з часом зростало. Наприклад, у 2016 році було проведено лише близько 13 аукціонів на CfD, тоді як у 2021 році їх кількість зросла майже до 50. Останніми роками CfD використовувалися приблизно в половині всіх процесів розподілу схем конкурентної підтримки. Десять європейських країн, які використовують (двосторонні) CfD, впровадили їх дуже диференційованим чином. Жодна реалізація не схожа на жодну іншу. Підтримка в основному була зосереджена на виплатах, часто без пунктів

про повернення грошей (що робить їх односторонніми схемами). [11]

Закон України «Про ринок електричної енергії» [14] з 2022 року передбачає аналог CfD, а саме «*договір про надання послуги із забезпечення стабільності ціни на електричну енергію, вироблену з альтернативних джерел енергії*» (далі – ДЗС). Саме поняття в законодавстві України було введено ще в серпні 2022 року, але в 2023 в законі зафіксовано саме для виробників з ВДЕ. Так, ч. 7 ст. 70 вищезазначеного закону встановлює, що деякі суб'єкти ринку відновлювальної можуть укласти ДЗС із споживачем, електропостачальником або трейдером.

ДЗС, повинен визначати:

1) об'єкт електроенергетики або чергу будівництва електричної станції (пусковий комплекс) об'єкта електроенергетики, щодо якого укладається договір суб'єктом господарювання, який має намір продавати електричну енергію з альтернативних джерел, або виробником електричної енергії з альтернативних джерел;

2) індикативний показник ціни на електричну енергію на ринку електричної енергії України;

3) допустимі верхній та нижній граничні рівні можливого коливання значень індикативного показника ціни на електричну енергію, в межах якого послуга не надається;

4) порядок узгодження сторонами обсягу електричної енергії, щодо якого надається послуга;

5) періодичність надання послуги;

6) порядок визначення вартості послуги;

7) порядок здійснення оплати послуг за договором;

8) зобов'язання суб'єкта господарювання, який має намір продавати електричну енергію, вироблену на об'єкті електроенергетики або через його будівництва (пусковому комплексу), щодо будівництва та введення в експлуатацію такого об'єкта електроенергетики або черги будівництва електричної станції (пускового комплексу) об'єкта електроенергетики у термін, встановлений договором;

9) зобов'язання сторін договору щодо виконання вимог законодавства до учасників ринку електричної енергії;

10) інші права та обов'язки, відповідальність сторін;

11) дату початку надання послуги за договором;

12) строк дії договору, підстави та порядок його дострокового припинення;

13) інші умови за згодою сторін договору.

Таким чином, бачимо що в законодавстві України був впроваджений не термін «контракт на різницю», а термін «договір про надання послуги із забезпечення стабільності ціни». Як видається, це було зроблено для того, щоб не розглядати цей договір як фінансовий інструмент (дериватив), і не вводити його в поле регулювання Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» та юрисдикцію НКЦПФР.

Висновки. Як висновок можна констатувати, що в законодавстві ЄС відбувається чіткий перехід у сфері підтримки ВДЕ від традиційних інструментів, таких як зелені тарифи, до нових форм, значну вагу серед яких набуває та продовжить набувати контракт на різницю. В той же

час, в українському законодавстві, цей інструмент ще не набув тих форм, які необхідні для забезпечення реалізації цілей розвитку ВДЕ та зменшення викидів вуглекислого газу. На даний момент в законодавстві України він хоч і передбачений, і навіть встановлено, що він є «видом підтримки», на даний момент немає власне зобов'язань держави когось підтримувати цим механізмом, тобто компенсувати різницю цін між ринковими цінами та індикативною ціною. Немає також механізму формування індикативної ціни, не впроваджений конкурсний механізм для укладення договорів на різницю та встановлення на таких конкурсах відповідної індикативної ціни.

Список літератури:

1. Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0028>
2. Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02018L2001-20240716>
3. The European Green Deal. (2019). European Commission. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_enh
4. Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 Establishing the Framework for Achieving Climate Neutrality and Amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R1119>
5. European Commission (2021). Commission presents Renewable Energy Directive revision. https://commission.europa.eu/news/commission-presents-renewable-energy-directive-revision-2021-07-14_en
6. European Commission. (2022). REPowerEU Plan. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A230%3AFIN&qid=1653033742483>
7. Directive (EU) 2023/2413 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 amending Directive (EU) 2018/2001, Regulation (EU) 2018/1999 and Directive 98/70/EC as regards the promotion of energy from renewable sources, and repealing Council Directive (EU) 2015/652. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023L2413&qid=1699364355105>
8. European Commission. (2023). Press release. Commission welcomes completion of key 'Fit for 55' legislation, putting EU on track to exceed 2030 targets. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_4754
9. Ason, A., & Dal Poz, J. (2024). Contracts for Difference: the Instrument of Choice for the Energy Transition. Oxford Institute for Energy Studies.
10. European Commission. (2023). Press release. Reform of electricity market design: Council and Parliament reach deal. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/14/reform-of-electricity-market-design-council-and-parliament-reach-deal/>
11. Florence School of Regulation, "Contracts-for-Difference to support renewable energy technologies: Considerations for design and implementation", 2024. <https://fsr.eui.eu/publications/?handle=1814/76700#:~:text=A%20key%20design%20question%20for,private%20capital%20for%20renewable%20energy>
12. European Commission. (n.d.). 2030 climate targets. Official website of the European Union. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets/2030-climate-targets_en
13. European Commission. (2024). Questions and Answers on the revision of the EU's internal electricity market design. Official website of the European Union. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ganda_23_1593
14. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (дата звернення 30.10.2024).

**Shvorak O.M. LEGAL REGULATION OF THE CONTRACT FOR DIFFERENCE
IN THE EU AND UKRAINE**

The article examines the evolution of EU legislation to support renewable energy through the prism of the adoption of Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council on the promotion of the use of energy produced from renewable sources, Directive (EU) 2018/2001 on the promotion of the use of energy from renewable sources, as well as subsequent amendments to Directive (EU) 2023/2413. The EU's goals for the development of renewable energy sources and emission reduction in the European Green Deal, the REPowerEU plan and the Fit for 55 plan are analyzed. It is established that Directive 2009/28/EC left it to the discretion of the Member States to choose which regulatory or auxiliary policies are used to achieve the RES objective at the national level. Subsequently, Directive (EU) 2018/2001 already establishes requirements for a scheme to support electricity from RES, including that support for electricity from RES is provided in an open, transparent, competitive, non-discriminatory and cost-effective manner. It is found that subsidies and other economic and legal incentives will play an important role in accelerating the deployment of clean energy and energy-efficient solutions and reducing the use of fossil fuels. And also that within the framework of this process, there is a clear transition in the field of RES support from traditional instruments, such as green tariffs, to new forms, among which the contract for difference is gaining and will continue to acquire significant weight. The experience of the EU member states in the implementation of this tool is analyzed. It is determined that the Law of Ukraine "On the Electricity Market" from 2022 provides for an analogue of a contract for difference, namely "an agreement on the provision of services to ensure the stability of the price of electricity produced from alternative energy sources". At the same time, it is concluded that in the Ukrainian legislation, this tool has not yet acquired the forms that are necessary to ensure the implementation of the goals of the development of renewable energy sources and the reduction of carbon dioxide emissions.

Key words: energy, EU law, renewable energy, contract for difference, European Green Deal, REPowerEU, Fit for 55.